

Plattelandsvernieuwing en cultuur

Interactieve planontwikkeling in de Beemster

Dit essay werd opgesteld in opdracht van de Nationale Raad voor Landbouwkundig Onderzoek door:

Drs. N. van der Wel, VHS Bergen

Nationale Raad voor Landbouwkundig Onderzoek

Postbus 20401

2500 EK Den Haag

tel.: 070 378 56 53

internet: <http://www.agro.nl/nrlo/>

ISBN: 90 - 5059 - 110 - 8

Overname van tekstdelen is toegestaan, mits met bronvermelding.

NRLO-rapport nr. 2000/8, Den Haag, juli 2000

Voorwoord

Dit essay bundelt ervaringskennis van procesbegeleiders van de Vakgroep Platteland van de VHS Bergen (de voormalige Volkshogeschool) bij plattelandsvernieuwing. Centraal staan de ontwikkelingen in de Beemster, maar ook ervaringen met plattelandsvernieuwing in andere gebieden vinden hun neerslag in deze publikatie.

Het goede samenspel van initiatiefnemers en begeleiders in de Beemster is een voorbeeld van interactieve planontwikkeling: een sterke impuls bij initiatiefnemers krijgt in samenspraak met begeleiders langzamerhand vorm en richting: projecten komen tot stand, visie ontwikkelt zich, ideeën worden initiatieven en er wordt gewerkt aan draagvlak en samenwerking tussen diverse partners.

Plattelandsvernieuwing wordt in dit essay uitdrukkelijk gezien als een proces, waarbij interactief gebiedsgericht werken een extra kwaliteit aan de plannen kan geven. Cultuurhistorie wordt daarbij benut als inspirerend vernieuwingskader en als middel om de binding van mensen met hun gebied te verdiepen.

Met de Beemster als voorbeeld wordt de problematiek in dit essay in een breder kader geplaatst en worden aanbevelingen voor een op cultuurhistorie geïnspireerde aanpak bij plattelandsvernieuwing gedaan.

Aan het eind van het essay blijven er vragen over. Deze worden in het slotwoord als overdenking gepresenteerd. Het essay levert geen blauwdruk voor plattelandsvernieuwing, maar kan een inspirerend discussiestuk zijn in uiteenlopende gremia.

Het gedachtengoed van het essay zal worden benut bij het opstellen van die onderdelen van het werkprogramma van het Innovatienetwerk Groene Ruimte en Agrocluster die betrekking hebben op de plattelandsvernieuwing.

*Dr.ir. A.P. Verkaik,
Directeur Nationale Raad voor
Landbouwkundig Onderzoek.*

Inhoudsopgave

Voorwoord	i
Samenvatting	1
1. Inleiding	3
2. Plattelandsvernieuwing als proces	5
3. Plattelandsvernieuwing en cultuurhistorie in de Beemster	9
3.1. Inleiding	9
3.2. Plattelandsvernieuwing in de Beemster	9
3.2.1. De voorfase (1996)	9
3.2.2. Het draagvlakonderzoek (1997-1998)	10
3.2.3. Tussenperiode (1998)	13
3.2.4. Project Plattelandsvernieuwing Beemster (1999)	14
3.3. Cultuurhistorie en vernieuwing: visie en plan voor de Beemster	14
3.3.1. Visie en plan voor de Beemster	14
3.3.2. De huidige situatie in de Beemster	16
4. De rol van cultuur en cultuurhistorie bij ontwikkelingen in het landelijk gebied	19
4.1. Plannen als cultuuruiting	19
4.2. De rol van kennis	22
4.3. Cultureel erfgoed	26
4.4. Naar een cultureel geïnspireerd plattelandsbeleid	27
5. Slotwoord	31
6. Summary	35
7. Literatuur	37

Samenvatting

In de Beemster heeft zich in de afgelopen jaren een proces van plattelandsvernieuwing afgespeeld. Een kleine groep initiatiefnemers begon in 1996 met het organiseren van brainstormbijeenkomsten en realiseerde twee ontwikkelingsprojecten. Allerlei initiatieven kregen vorm, en er ontstond draagvlak voor een cultuurhistorisch geïnspireerde visie op de Beemster. Deze "Beemster Lusthof"-visie is gebaseerd op de rijke cultuurhistorie van deze eerste grote droogmakerij van ons land, en kan gaan dienen als kader voor onder meer sociaal-economische vernieuwing en innovatie van bedrijven. De nu opgerichte Stichting Plattelandsvernieuwing Beemster gaat deze ontwikkeling verder brengen in samenwerking met overheden, ondernemers en burgers.

Gedurende dit proces is inbreng van buiten belangrijk geweest, zowel inhoudelijk als begeleidend met de nadruk op het laatste. Het goede samenspel van initiatiefnemers en begeleiders in de Beemster is een voorbeeld van interactieve planontwikkeling: een sterke impuls bij initiatiefnemers krijgt in samenspraak met begeleiders langzamerhand vorm en richting: projecten komen tot stand, visie ontwikkelt zich, ideeën worden initiatieven, er wordt gewerkt aan draagvlak, samenwerking tussen diverse partners komt tot stand enzovoort. Inhoudelijke inbreng van buiten is niet zo vaak georganiseerd, maar bleek eveneens van vitaal belang. Zo speelde in het begin feitelijke informatie over de toestand en het perspectief van de land- en tuinbouw in de Beemster een rol bij de bewustwording van deelnemende agrariërs. Later heeft een Wageningse onderzoeker van streekproducten een sterke inbreng gehad in de visievorming.

De ontwikkeling in de Beemster is, hoe het proces verder ook zal verlopen, een nadere analyse waard. De Beemster is dan een voorbeeld dat in een breder kader wordt geplaatst:

- we bekijken niet alleen plattelandsvernieuwing, maar planvorming voor het landelijk gebied in het algemeen;
 - we kijken naar cultuur en cultuurhistorie als inspiratiebron voor ontwikkeling van het platteland en van bedrijven, maar betrekken dat ook op de cultuur van de planvorming.
- Uitgangspunt is de opvatting dat vernieuwing in het landelijk gebied in de vorm van interactief gebiedsgericht werk een extra kwaliteit aan plannen kan geven. Een plan dat je in samenspraak met de mensen uit een gebied ontwikkelt is belangrijk voor die mensen en zal veel meer actie genereren dan een plan dat een adviesbureau maakt.

De rol van cultuur en cultureel erfgoed kan worden samengevat in de volgende aanbevelingen:

1. Maak een plan voor een gebied zoveel mogelijk interactief, in samenspraak, met een aanzienlijke groep mensen uit het gebied.
2. Maak beleid dat ontwikkeling mogelijk maakt, dus maak ontwikkelingsplannen. Bescherm cultureel erfgoed, maar maak het vooral tot een inspiratie voor ontwikkeling.
3. Ontwerp plannen als cultuuruiting en richt het plan altijd ook op de lokale markt: bewoners, ondernemers, projectontwikkelaars, ambtenaren, politici, middenveld.
4. Breng experts (deskundigheid) en mensen uit het gebied (ervaring) samen in ontmoetingen. Zo mobiliseer en verdiep je de binding van mensen met hun gebied en kunnen plannen een extra dimensie krijgen.
5. Breng altijd cultuurhistorie in als dimensie die de binding van mensen met hun gebied kan verdiepen, en als inspirerend vernieuwingskader voor ontwikkelingen.

De twintigste eeuw is een eeuw van grootschalig ingrijpen in het landschap geweest. Al die expert-gestuurde ingrepen op het terrein van inrichting, landbouw, natuur, wonen en werken zijn een uitdrukking van de beschaving van de twintigste eeuw, of we die ingrepen nu waarderen of niet – met alles wat we doen schrijven we de geschiedenis van onze cultuur. Willen we een hogere kwaliteit realiseren in die cultuuruitingen, dan moeten we dat organiseren. Nodig is een kader waarbinnen experts deskundigheid kwijt kunnen en bewoners hun ervaringskennis. Daarbij gaat het niet om “kennis-input” maar om een ontmoeting, waarbij experts een welkome inbreng kunnen hebben in de gedachtenvorming in plaats van die te domineren.

1. Inleiding

Op 10 december 1999 vond in het Gemeentehuis van Middenbeemster een bijzondere bijeenkomst plaats. Het Beemster Collectief, een voornamelijk uit agrariërs bestaande groep bewoners van de droogmakerij de Beemster, presenteerde het Ontwikkelingsplan Plattelandsvernieuwing Beemster en een kaart "Plattelandsvernieuwing in de Beemster Lusthof". In de kaart is de visie op plattelandsvernieuwing voor de Beemster verbeeld, die de basis vormt voor het ontwikkelingsplan. Begin 2000 wordt een Stichting opgericht die nieuwe economische initiatieven gaat ondersteunen en plattelandsvernieuwing in de Beemster zal gaan professionaliseren.

De visie op plattelandsvernieuwing in de Beemster, "Beemster Lusthof", is geïnspireerd door de cultuurhistorie van het gebied. De Beemster was in de 17e eeuw de eerste grootschalige droogmakerij, en van financiering (VOC) tot ontwerp een toonbeeld van de glorie van de Gouden Eeuw. In december 1999 is de Beemster toegevoegd aan de Werelderfgoedlijst van de UNESCO, onder meer vanwege het feit dat het ontwerp van 1612 nog geheel intact en gaaf is, en als een Renaissance-kunstwerk van formaat beschouwd kan worden. "Beemster Lusthof" slaat behalve op de lusthoven van rijke Amsterdammers die ooit in de Beemster te vinden waren ook op een lusthof als plek om van het goede der aarde te genieten. "Beemster Lusthof" als etiket in het kader van plattelandsvernieuwing is niet bedoeld als een cultuurhistorisch keurslijf, maar als inspiratiebron voor vernieuwing. De Beemster als zeventiende-eeuws monument leeft sterk bij bewoners, evenals de trots dat er in dit monument nog steeds zo goed en modern te werken valt in bijna alle landbouwsectoren.

Aan het ontwikkelingsplan en de kaart is een periode van bijna vier jaar voorwerk voorafgegaan waarin langzaam maar zeker, in samenspraak met burgers, agrariërs, verenigingsleven en overheden de invulling van plattelandsvernieuwing voor de Beemster duidelijk werd.

Dit essay behandelt de relatie tussen planvorming, cultuur en cultuurhistorie, van werkvloer tot beleid van overheden (van "bottom" tot "top"). Het kent een opbouw in drie lagen. Aan de basis van dit essay staat de opvatting van plattelandsvernieuwing als een proces. Die opvatting wordt uitgewerkt in hoofdstuk 2. Hoofdstuk 3 is een weergave van de geschiedenis van plattelandsvernieuwing in de Beemster tot op dit moment. In hoofdstuk 4 wordt vervolgens naar aanleiding van de eerdere hoofdstukken ingegaan op planvorming voor het landelijk gebied in het algemeen, en de plaats van cultuur en cultuurhistorie daarin. Het hoofdstuk is een pleidooi voor het in alle opzichten beschouwen van een gebiedsplan als

een cultuuruiting van de eerste orde. In hoofdstuk 5 wordt tot slot een aantal openstaande vragen geformuleerd.

Bij de ideeënvorming over deze materie hebben de ervaringen van de auteur en zijn collega's in de Beemster als inspiratiebron gediend. Als vakgroep Platteland van VHS Bergen (de voormalige Volkshogeschool) zijn zij vanaf het begin in 1996 betrokken geweest bij de ontwikkelingen van Beemster plattelandsvernieuwing. Dit essay bundelt hun ervaringskennis als procesbegeleiders. Ook de ervaringen met plattelandsvernieuwing in andere gebieden (o.a. Waterland, Westerwolde, Noord-Brabant) vinden hun neerslag in deze publikatie.

2. Plattelandsvernieuwing als proces

Plattelandsvernieuwing heeft tot doel te komen tot sociaal-economische versterking van bedrijven en daarmee van een gebied, om de leefbaarheid te behouden en te vergroten.

- Plattelandsvernieuwing betreft daarmee altijd een combinatie van particulier belang (vernieuwende economische activiteiten) en algemeen belang (zorg voor leefbaarheid). Deelnemers willen hun bedrijf en het gebied verder brengen.
- Nieuwe producten, diensten en activiteiten, ontwikkeld in het kader van plattelandsvernieuwing komen voort uit de gemeenschap en passen goed in het gebied. Plattelandsvernieuwing werkt dan ook alleen gebiedsgewijs en met mensen die in het gebied werken en wonen. Wil plattelandsvernieuwing slagen, dan dienen bewoners hun gebied inderdaad als één gebied te beschouwen. Pas dan kan een gezamenlijke visie op het gebied ontwikkeld worden die iets betekent voor de mensen.
- Er is bij plattelandsvernieuwing altijd sprake van verbreding van land- en tuinbouwbedrijven. Land- en tuinbouwsectoren zijn bezig met een maatschappelijke heroriëntatie die zich onder meer uit in het zoeken naar nieuwe markten: landbouw en zorg, agrarisch natuur- en landschapsbeheer, huisverkoop, streekproducten, boerderijbezoek enzovoort.
- Plattelandsvernieuwing is niet alleen een zaak van agrariërs. Ook burgers kunnen nieuwe producten, diensten of activiteiten ontwikkelen. Geslaagde plattelandsvernieuwing is een zaak van samenwerking. Het binnen één kader samenwerken van burgers en agrariërs aan het verder brengen van bedrijven en van het gebied is noodzakelijk om tot plattelandsvernieuwing met meerwaarde te komen.

Om plattelandsvernieuwing te laten slagen is dan ook een integraal gebiedsgericht procesmanagement nodig. Elementen daarin zijn onder anderen visievorming, het maken van een ontwikkelingsplan, het opzetten van samenwerkingsverbanden¹.

In elk gebied zijn ontwikkelingen gaande. Een gebied kan een overdrukgebied zijn, met grote grondclaims vanuit wonen, natuur, aanleg van bedrijventerreinen en infrastructuur; een gebied kan ook een onderdrukgebied zijn, met bijvoorbeeld alleen claims voor natuur. In de land- en tuinbouw zijn er bedrijven die zich verder specialiseren, er zijn bedrijven die

nieuwe markten en producten ontwikkelen of uitbouwen, er zijn bedrijven die geen van beiden doen. De gemeenschap in een gebied kan meer of minder hecht zijn, met een bloeiend verenigingsleven of niet, met een bloeiende lokale politiek of niet. Een gebied kan verder van meer of minder cultuurhistorische, ecologische of landschappelijke betekenis zijn.

Er zijn tevens activiteiten op het platteland gaande die "vernieuwend" genoemd kunnen worden. Vernieuwingen die bedrijfs- of gezinsgewijze en op tamelijk kleine schaal verlopen, en grootschalige vernieuwingen die een gebied totaal op de kop zetten, zoals de Blauwe Stad in het Groningse kleigebied. Er zijn agrariërs die behoorlijk professioneel aan huisverkoop doen maar niets van samenwerking met andere agrariërs of met burgers willen weten. Die opstelling is volstrekt legitiem, maar de meerwaarde van zo'n vernieuwing voor een gebied is daarmee beperkt. Hetzelfde geldt voor een lokale Werkgroep Landschapzorg die liefst zo weinig mogelijk met boeren te maken heeft. Bij een grootschalig project als de Blauwe Stad is het gevaar dat het plan geen "eigendom" van de bewoners wordt, en daarmee als een UFO met panne in het gebied landt. Vernieuwing vermenigvuldigt zich als initiatiefnemers gaan samenwerken, en als er in een gemeenschap draagvlak voor is.

Al deze factoren bepalen met elkaar het speelveld op het moment dat een aantal bewoners het initiatief neemt om aan plattelandsvernieuwing te gaan werken. Ook de samenstelling van de groep maakt uit. Zijn er onder de initiatiefnemers (ex-)bestuurders van bijvoorbeeld een gewestelijke LTO, de lokale VV of het Waterschap, dan is de startsituatie anders dan wanneer dat niet het geval is.

In elk gebied is het proces echter anders. De aanpak van brainstormbijeenkomsten, de inhoudelijke ontwikkeling waarvoor gekozen wordt, de keuzes die initiatiefnemers maken over de te volgen koers, de visie die ontstaat, de inbreng van inhoudelijke deskundigen van buiten, het draagvlak onder bestuurders en ambtenaren bepalen allen mede de uitkomsten zoals die in een ontwikkelingsplan geformuleerd worden. Plattelandsvernieuwing valt bijna overal buiten bestaande bestuurlijke, en ambtelijke kaders, het vereist veelal een nieuw soort samenwerking tussen partijen die dat nog nooit gedaan hebben. Een lokale historische vereniging, een lokale VV, een kring van de gewestelijke LTO, lokale politieke partijen, een middenstandsvereniging hebben allen hun eigen beleid en activiteiten. Meedoen aan plattelandsvernieuwing brengt een heroriëntatie op de eigen situatie en de

¹ Volgens Van Woerkum (1999) in NRLO-publicatie 99/14 kenmerkt plattelandsvernieuwing zich door integraliteit, interactief besturen, een andere visie op kennis (zie 4.2) en een culturele dimensie. Dat spoort met het bovenstaande – al zijn er accentverschillen. De culturele dimensie waarover hij het heeft is het onderwerp van het volgende hoofdstuk. Van Woerkum acht intensieve ontmoetingen tussen actoren, het omgaan met verschillen en oraliteit belangrijke processen bij plattelandsvernieuwing. Het verhaal over plattelandsvernieuwing in de Beemster in het hiernavolgende bevestigt die drie observaties alleszins.

relaties met anderen met zich mee, zowel voor instanties en verenigingsleven als voor ondernemers en burgers².

Uiteindelijk komt het, bij succes, tot een visie en een ontwikkelingsplan (andere benamingen zijn ook mogelijk). Op basis daarvan kan vervolgens de stap gezet worden naar georganiseerde vernieuwingsactiviteiten en samenwerking.

Een proces van plattelandsvernieuwing is dus meestal behoorlijk ingewikkeld. Dat maakt de inbreng van onafhankelijke en ervaren procesbegeleiders noodzakelijk.

- Onafhankelijk om binnen de gemeenschap in een gebied in vrijheid te kunnen opereren.
- Ervaren om in elke nieuwe fase gefundeerd te kunnen adviseren over te nemen stappen en het inbrengen van de juiste inhoudelijke kennis (externe deskundigen).
- Procesbegeleiding omdat de initiatiefnemers ondersteuning nodig hebben bij het op waarde schatten van resultaten en mogelijke keuzes. Een goede procesbegeleiding stelt initiatiefnemers van tijd tot tijd in staat buiten het lokale gewoel te gaan staan en de eigen situatie vanuit een nieuw perspectief te bezien, wat weer andere keuzes over de te volgen koers mogelijk maakt.

In Dammers e.a. (1999) worden nog vier eigenschappen van procesbegeleiders - hier kennismanagers genoemd - gegeven: ze werken zich snel in, ze kunnen generaliseren, ze kunnen netwerken en cultuurverschillen overbruggen en ze kunnen ontmoetingen begeleiden.

² Dit wordt helder uitgewerkt in het NRLO-rapport 99/13 van Dammers e.a. (1999) over kennismanagement en plattelandsvernieuwing. Plattelandsvernieuwing en de daarmee gepaard gaande bestuurlijke vernieuwing kennen en procesaspect en een inhoudelijk aspect. Het procesaspect kan zichtbaar worden in vernieuwende beleidsprocessen, productieprocessen en werkwijzen, in nieuwe organisatievormen en samenwerkingsvormen en in cultuurverandering: verandering van waarden en normen, meer openheid. Het inhoudelijke aspect kan gebiedsinrichting betreffen, maar ook de ontwikkeling van een nieuwe beleidsaanpak, nieuwe producten en diensten en marktinnovatie -of toepassing van nieuwe communicatie- of andere technieken binnen beleids- of productieprocessen. Relevant is ook de observatie dat bij plattelandsvernieuwing in veel gevallen mensen leren door meer fundamentele waarden en opvattingen aan te passen ("reframing").

3. Plattelandsvernieuwing en cultuurhistorie in de Beemster

3.1. Inleiding

In de Beemster is bij het opzetten van plattelandsvernieuwing een aantal fasen doorlopen.

- In de voorfase (1996) werd een aantal brainstormbijeenkomsten gehouden om de mogelijkheden voor plattelandsvernieuwing in de Beemster te verkennen.
- In het draagvlakonderzoek (1997-1998) werd uitgezocht hoe de landbouw in de Beemster er voor stond, hoe verschillende actoren aankeken tegen plattelandsvernieuwing, of er draagvlak voor was, en wat voor invulling plattelandsvernieuwing in de Beemster zou kunnen krijgen. Ook werd hard gewerkt aan ideeën voor nieuwe producten, diensten en andere activiteiten.
- Na het draagvlakonderzoek werkten de initiatiefnemers aan een vervolg en bezonnen ze zich op aard van en ambitie met plattelandsvernieuwing in de Beemster. Deze tussenperiode (1998) duurde ongeveer een jaar.
- In het vervolg, het project plattelandsvernieuwing Beemster, kortweg het project (1999), werd verder gewerkt aan de ontwikkeling van producten, diensten en andere activiteiten, aan gezamenlijke visievorming (vastgelegd in een kaart) en aan een ontwikkelingsplan.

Gedurende dit gehele proces hebben ondernemers en burgers gewerkt aan initiatieven. Of er nu subsidie was of niet, of het gezamenlijke proces van plattelandsvernieuwing nu snel ging of langzaam, men werkte aan verbreding van het bedrijf, aan het opzetten van een collectief van Beemster kunstenaars, kortom aan het ontwikkelen van nieuwe producten, diensten en activiteiten, al of niet onder begeleiding.

3.2. Plattelandsvernieuwing in de Beemster

3.2.1. De voorfase (1996)

In april 1996 organiseerde het Beemster Collectief in het Gemeentehuis ter Middenbeemster de eerste brainstormbijeenkomst over plattelandsvernieuwing, met een twintigtal deelnemers bestaande uit gemeenteraadsleden en vertegenwoordigers van allerlei instanties en verenigingen in de Beemster. De bakermat voor dat proces van plattelands-

vernieuwing was verstoord: in april 1995 waren twee Ruilverkavelingen met Administratief Karakter (Beemster-Noord en -Zuid) met ruime meerderheden afgestemd. De procedure was met name in het laatste jaar voor de stemming gekenmerkt door allerlei onverkwikkelijkheden die de verhoudingen in de agrarische gemeenschap sterk onder druk zetten. Kort na de afstemming begon een aantal Beemsterlingen te werken aan plattelandsvernieuwing. In de loop van 1996 werden verschillende brainstormbijeenkomsten gehouden waaruit duidelijk werd dat er potentie voor plattelandsvernieuwing was.

Toen men naar de Provincie ging om te vragen of die een initiatief voor plattelandsvernieuwing in de Beemster zou willen ondersteunen bleek dat een brug te ver. Men wilde wel een vooronderzoek ondersteunen; er moest namelijk eerst een tweetal vragen beantwoord worden:

- is er voldoende draagvlak bij de bewoners, met name in de agrarische sector;
- onder welke randvoorwaarden kan het proces van plattelandsvernieuwing daadwerkelijk van de grond komen.

3.2.2. Het draagvlakonderzoek (1997-1998)

In het voorjaar van 1997 ging het draagvlakonderzoek van start. De doelstellingen waren:

- Inventariseren van knelpunten op het platteland (in de Beemster) en van ideeën ten aanzien van plattelandsvernieuwing.
- Inventariseren welke actoren een rol kunnen spelen bij plattelandsvernieuwing.
- Onderzoeken wat nodig is om vanuit individuele ideeën via samenwerking en integrale benadering tot een meerwaarde te komen.
- Onderzoeken binnen welke randvoorwaarden een succesvolle aanpak van plattelandsvernieuwing gerealiseerd kan worden.

Allereerst hielden de twee onderzoekers interviews met twaalf sleutelfiguren uit Horeca, Middenstand, agrarische sector, WV, Historisch Genootschap en Gemeente en met een zestal agrariërs. De conclusies uit die interviews werden voorgelegd aan het Beemster Collectief (vier personen), het Beemster Collectief in brede samenstelling (december 1997, 20 personen), en op een openbare bijeenkomst voor de voltallige Beemster gemeenschap (februari 1998, 70 personen).

De tussenrapportage betrof de volgende (hoofd)punten:

1. Opmerkelijk voor de onderzoekers was dat de meeste ondervraagde agrariërs een weinig realistisch toekomstbeeld hebben, dat wil zeggen weinig oog voor de maatschappelijke realiteit gekoppeld aan een remmende voorsprong: de Beemster is een prima landbouwgebied, dus als Beemster boer hoef je niet om je heen te kijken. Tijdens

- de tussenrapportages zijn LEI-cijfers en DLV-berekeningen gepresenteerd om een reëel gesprek te kunnen krijgen over het perspectief van de land- en tuinbouw in de Beemster.
2. Er bleek in de Beemster Gemeenschap geen consensus te zijn over een probleemstelling of diagnose die de basis zou kunnen vormen voor plattelandsvernieuwende activiteiten. De heersende weerstand en het gebrek aan motivatie bij veel agrariërs maakten duidelijk dat van een werkelijk breed draagvlak voor plattelandsvernieuwing voorlopig geen sprake kon zijn. Iedereen zag wel het belang van het groen houden van de Beemster, maar slechts weinigen wilden er daadwerkelijk de schouders onder zetten. De onderzoekers stelden voor om verder te gaan met diegenen, ook niet-agrariërs, die vanuit een positieve en constructieve benadering zich wel nader wilden oriënteren, en met diegenen die reeds ideeën hadden. De gesprekken hadden duidelijk gemaakt dat er veel potenties waren. De onderzoekers maakten de inschatting dat na een succesvolle start van een aantal activiteiten de animo snel zou kunnen toenemen.
 3. Uit de vraaggesprekken was gebleken dat er ten aanzien van plattelandsvernieuwing weinig voorstellingsvermogen was wat betreft concrete activiteiten en hoe die in samenhang te ontwikkelen. Ter stimulering van de creativiteit werden door VHS Bergen drie thema's geformuleerd, op basis van de geïnventariseerde potenties en ideeën, die een bijdrage konden leveren aan het zoeken naar samenhang en afstemming:
 - De Beemster, een agrarische bezienswaardigheid.
 - Rijke historie, oude glorie van de Beemster.
 - De Beemster nu als kunstzinnige en creatieve inspiratiebron.Drie Beemsterlingen presenteerden deze thema's tijdens de openbare bijeenkomst in februari. Belangstellenden konden zich vervolgens opgeven om gedurende twee avonden over een thema door te praten en "fantaseren", en deden dat ook.

Ter afsluiting van het draagvlakonderzoek zijn de conclusies uit alle bijeenkomsten verwerkt in een eindrapportage. In totaal bleken er enige tientallen agrariërs en burgers te zijn die met plattelandsvernieuwing verder wilden en allerlei ideeën hadden voor nieuwe, vaak economische activiteiten (een aantal mensen was reeds bezig met realisering). Het gewenste profiel van de Beemster werd als volgt geformuleerd:

"Een agrarische, cultuurhistorische Beemster met 'kijk'- en 'doe'-activiteiten voor een publiek dat overwegend bereid is goed te betalen voor kwaliteitsproducten en -diensten. De grote achtertuin van de stad, waar je bij voorkeur neerstrijkt voor een meerdaags verblijf. Een gebied voor recreatief gebruik en voor duurzaam geproduceerde land- en tuinbouwproducten. Een gebied dat ook toeristen van elders iets unieks te bieden heeft en een meerwaarde kan toevoegen aan de reeds aanwezige toeristische activiteiten in Noord-Holland".

Men stelde criteria aan nieuwe activiteiten:

- het dorpsleven mag niet onnodig verstoord worden (geen massatoerisme);
- activiteiten moeten passen in het Beemster landschap (geen ernstige visuele verstoring);
- activiteiten moeten renderen;
- hoge kwaliteit;
- inpasbaar in meerdaagse verblijfsarrangementen;
- ze moeten gezamenlijk een jaarrond aanbod vormen.

In het eindrapport van het draagvlakonderzoek worden ongeveer veertig ideeën genoemd. Deze ideeën liggen in de sfeer van landbouw, cultuurhistorie en hedendaagse kunst en cultuur. Ze zijn sterk gericht òf op educatie òf op recreatie met een actief karakter ('doe'). Speciale aandacht krijgen de ontwikkeling van allerlei verblijfsaccommodaties en van streekproducten. Plattelandsvernieuwing kan, zo stelt het draagvlakonderzoek, niet zonder een goede leefbaarheid annex gemeenschapszin onder bewoners van de Beemster (sommige deelnemers kozen in de eerste plaats voor het werken aan leefbaarheid).

Terugkijkend is de belangrijkste stap in deze periode de volgende geweest: in het najaar van 1997, aan het begin van het draagvlakonderzoek, waren de interviews gehouden door de twee procesbegeleiders. Daaruit kwam overduidelijk als resultaat naar voren dat van draagvlak om daadwerkelijk aan plattelandsvernieuwing te beginnen onder agrariërs geen sprake was. De geïnterviewden die plattelandsvernieuwing zagen zitten waren voor het grootste deel niet-agrariërs, en die bruisen van ideeën over een groene Beemster³.

De procesbegeleiders kwamen er verder achter dat het er met de land- en tuinbouw in de Beemster helemaal niet zo goed voor stond als de reputatie van de Beemster deed vermoeden. Toen hebben de procesbegeleiders na rijp beraad en met de nodige twijfels gekozen voor:

- Een confrontatie van de initiatiefnemers met de realiteit van de Beemster land- en tuinbouw, op basis van DLV- en LEI-gegevens.
- Een heldere rapportage over het geringe draagvlak voor plattelandsvernieuwing onder agrariërs.
- Een ordening van de geopperde ideeën voor plattelandsvernieuwendende activiteiten van de voorstanders in verbreed agrarisch, cultuurhistorisch, en moderne kunst en cultuur betreffend, met voor elk van die drie gebieden een schets van een plattelandsvernieu-

³ Je zou kunnen zeggen dat agrariërs eigenlijk de voornaamste initiatiefnemers zouden moeten zijn. Hier was dat beperkt het geval. De initiatiefnemers en de onderzoekers zaten op zeker moment met de handen in het haar: agrariërs willen niet, terwijl de land- en tuinbouw worden geacht de belangrijkste drager van plattelandsvernieuwing te zijn!

wend perspectief. Deze ordening maakte samenhang tussen individuele ideeën mogelijk. Tevens konden zo gemengde groepen worden samengesteld van agrariërs en niet-agrariërs, waarin "kruisbestuiving" kon ontstaan.

De initiatiefnemers maakten in een paar avonden in november en december 1997 een omslag en kozen voor het verder uitbouwen van plattelandsvernieuwing met de mensen die dat wilden. Op dat moment was niet duidelijk hoe groot die groep zou zijn. Op een open avond in februari 1998 schaarden de ongeveer zeventig aanwezigen zich achter dit idee. Men schreef zich met groot enthousiasme in voor werkgroepen voor verbreed agrarische activiteiten, cultuurhistorische activiteiten en activiteiten op het terrein van moderne kunst en cultuur. Het draagvlak bleek aanwezig, alleen zag het er heel anders uit dan de initiatiefnemers dachten. Je zou ook kunnen zeggen dat het draagvlak met deze aanpak ontwikkeld werd. Ook de koers, een combinatie van verbrede landbouw, cultuurhistorie en moderne kunst en cultuur was van tevoren niet bedacht - en zelfs uit arren moede ontstaan!

De confrontatie van met name de deelnemende agrariërs met het perspectief van de land- en tuinbouw in de Beemster op basis van LEI- en DLV-gegevens haalde het koploperimago van de Beemster land- en tuinbouw van tafel. Agrariërs in de Beemster bleken er niet beter voor te staan dan de naburige veenweidegebieden. Toen men desondanks bleef vasthouden aan het bijzondere van de Beemster bleek de kern van dit gedachtengoed in de rijke cultuurhistorie van de droogmakerij te bestaan. Daarmee kwam voor het eerst een mogelijk verband tussen plattelandsvernieuwing en cultuurhistorie op tafel.

3.2.3. Tussenperiode (1998)

In mei 1998 werd het eindrapport van het draagvlakonderzoek gepresenteerd, waarna een tussenperiode begon. Het duurde enige maanden voordat de plannen voor een vervolg klaar waren. Wat nodig bleek was dat de initiatiefnemers bij zichzelf te rade gingen over hoe zij verder wilden met plattelandsvernieuwing. De procesbegeleiders zaten op een gegeven moment vast: hoe moet het nu verder. Een presentatie op een studiedag met de initiatiefnemers in het najaar van 1998 maakte de keuze duidelijk:

- Ofwel werken aan een totaalvisie op plattelandsvernieuwing in de Beemster en op basis daarvan aan een ontwikkelingsplan. Vervolgens zouden nieuwe economische activiteiten kunnen worden ontwikkeld, passend binnen die visie. Dit was het "grote spel".
- Ofwel met kleine stapjes verder gaan met de mensen die wel mee wilden doen. Dit was het "kleine spel".

De initiatiefnemers kozen voor het eerste alternatief. In november werd een subsidie-aanvraag ingediend bij de provincie, gemeente en waterschap, om tot een visiekaart en

een ontwikkelingsplan te komen. In april 1999 was de financiering rond, waarna in mei gestart werd.

3.2.4. Project Plattelandsvernieuwing Beemster (1999)

Doel van het project was het ontwikkelen van een visie, een op die visie gebaseerd ontwikkelingsplan met daarin een lijst van concrete projecten van Beemsterlingen inclusief kostenplaatjes, en een kaart over plattelandsvernieuwing in de Beemster waarin die visie verbeeld zou worden. Het project werd begeleid door het Beemster Collectief, uitgebreid met vertegenwoordigers van de provincie, de gemeente, het waterschap (drie subsidiegevers van het project). Voortkomend uit de keuze voor het werken vanuit een "totaalvisie" kreeg de begeleidingsgroep tevens de taak een organisatiestructuur voor plattelandsvernieuwing te bedenken.

Eind mei 1999 werd een openbare startbijeenkomst van het project Plattelandsvernieuwing Beemster gehouden in Zuidoostbeemster. Op die avond kregen de aanwezigen (circa 35 personen) informatie over het project en konden ze zich aanmelden voor deelname aan drie productgroepen, namelijk Agrarische Producten, Verblijf en Toerisme & Educatie. In elk van die productgroepen zou gedurende drie avonden gewerkt worden aan productontwikkeling en aan gezamenlijke initiatieven. Voor de Productgroep Verblijf waren onvoldoende aanmeldingen om tot een succesvolle productgroep te komen. De beide andere groepen gingen wel van start, en hebben het basismateriaal geleverd voor de visiekaart en het ontwikkelingsplan.

3.3. Cultuurhistorie en vernieuwing: visie en plan voor de Beemster

3.3.1. Visie en plan voor de Beemster

Sinds 1996 is langzaam een visie op plattelandsvernieuwing voor de Beemster uitgekristalliseerd. In het Draagvlakonderzoek (1997-1998) kwam de cultuurhistorie voor het eerst op. In het Project (1999) was één van de doelen om de vele ideeën voor nieuwe producten, diensten en activiteiten onder één noemer te brengen. Op een avond over streekproducten kwam het concept Beemster Lusthof boven drijven. Uiteindelijk is dat concept als volgt geformuleerd:

De inrichting van de Beemster, in ontwerp een 17e eeuwse kunstwerk, voldoet nog steeds in de land- en tuinbouw van nu. De agrarische ondernemers in de Beemster werken in dit

kunstwerk en vernieuwen het tot op vandaag. Ook burgers, ondernemers en kunstenaars houden de Beemster levend.

- *De Beemster bodem is vruchtbaar en uitstekend te bewerken. Traditioneel is de Beemster landbouw dan ook erg gevarieerd. Agrarisch gezien is alles mogelijk èn aanwezig: open grondtuinbouw, fruitteelt, bollenteelt, glastuinbouw, akkerbouw, veehouderij. Historie en vernieuwing komen samen in 'Beemster Lusthof'-producten: 'oude' streekproducten zoals de Meshanger kaas, moderne producten zoals de Beemster Landwijn, en allerlei huisproducten.*
- *De Beemster als agrarisch en cultureel erfgoed nodigt ook uit tot allerlei activiteiten: kijken en meewerken op agrarische bedrijven, wandelen en fietsen, schilderen en tekenen in het Beemster landschap, museumbezoek, galeriebezoek, landschapsonderhoud. Dus: ook om te ontspannen en op ontspannen wijze iets op te steken is de Beemster een ware Lusthof.*

Het Beemster Lusthof-concept is algemeen geformuleerd. Hoe kan een specifiek product of een specifieke dienst nu in verband gebracht worden met dit concept? Daartoe moet het concept uitgewerkt worden. Dat kan op verschillende manieren worden aangepakt:

- De Beemster historie is uitgebreid gedocumenteerd. Je kunt op zoek gaan naar aspecten uit de geschiedenis, anekdoten, beelden (oude prenten bijvoorbeeld) die zich goed lenen voor actualisering in een nieuw product of een nieuwe dienst, of die nagemaakt of gereconstrueerd kunnen worden. Een voorbeeld is de tuinbouw die destijds voor de VOC en voor Amsterdam in de Beemster werd verricht; een gegeven dat gebruikt kan worden voor hedendaagse streekproducten uit de Beemster.
- Je kunt ook andersom werken: je hebt een idee voor een product of dienst, en je gaat de lokale geschiedenis navlooiën op elementen voor een goed verhaal dat aan je product of dienst geplakt kan worden.
- Je kunt daarnaast ook "geschiedenis schrijven". Het bezoeken van ateliers, het bekijken en het eventueel kopen van hedendaagse kunst zijn bijvoorbeeld goed te verbinden met het idee van een Lusthof. De term Lusthof biedt ook de associatie met "genieten van het goede". Kijken naar kunst valt er dan ook moeiteloos onder, ook zonder historisch verhaal. Een ander voorbeeld is de Beemster Landwijn. Er is voor zover nu bekend nooit wijnbouw gepleegd in de Beemster, maar nu het een keer geprobeerd wordt, blijkt de Beemster bodem ook deze teelt probleemloos aan te kunnen.

Voor alle benaderingen valt iets te zeggen. Duidelijk is dat de band met de historie niet te strikt moet worden opgevat. Het verhaal achter een product hoeft niet wetenschappelijk verantwoord te zijn, het moet echter wel "kloppen". De bezoeker van de Beemster moet niet het idee hebben dat de historie er met de haren bijgesleept is. Ook voor volledig "niet-

historische" producten geldt dat een verband met de Beemster Lusthof ergens op moet slaan.

Het kan zover gaan dat de onlangs opgerichte Stichting Plattelandsvernieuwing Beemster het etiket "Beemster Lusthof" gaat exploiteren. Daarvoor moeten dan nog allerlei zaken worden uitgezocht, onder anderen de commerciële mogelijkheden van een merk "Beemster Lusthof". De stichting zal zo'n etiket onder voorwaarden moeten toekennen aan producten, diensten en activiteiten, bijvoorbeeld:

- land- en tuinbouw: streekproducten, kijk- en doe-activiteiten op de boerderij, huisverkoop;
- recreatie in de Beemster: allerlei arrangementen, verblijf;
- cultuurhistorie: routes, musea en andere bezienswaardigheden;
- culturele activiteiten: open ateliers, tentoonstellingen, schilderen en tekenen in de open lucht.

Iemand met een levensvatbaar idee kan ondersteuning krijgen om het idee te realiseren en onder de vlag van de Beemster Lusthof te brengen. Ook zal er bij de stichting deskundigheid opgebouwd moeten worden over subsidiemogelijkheden en andere mogelijke financiële bronnen. Voor elke soort activiteiten zijn criteria nodig waaraan een product, dienst of activiteit moet voldoen om een Beemster Lusthof-etiket te mogen voeren.

3.3.2. De huidige situatie in de Beemster

Hoe ligt plattelandsvernieuwing inmiddels in de Beemster gemeenschap? De start is gemaakt kort na de afstemming van de ruilverkavelingen in 1995, die met veel opschudding en onverkwikkelijkheden gepaard was gegaan. In de loop van het proces kwamen de initiatiefnemers en de deelnemers voor keus te staan of men zou nastreven dat "iedereen" mee zou doen aan plattelandsvernieuwing of dat men aan de gang zou gaan met het niet onaanzienlijke draagvlak dat er bleek te zijn. Men koos voor de laatste optie, in de hoop dat succes navolging zou veroorzaken. Bij de afsluiting van het project in december 1999 is de situatie wat dit betreft als volgt te kenschetsen: tientallen agrariërs en burgers willen meedoen met plattelandsvernieuwing; een stichting zal zeker levensvatbaar zijn, maar met name nogal wat agrariërs staan aan de zijlijn en kijken toe. "Prima, veel succes, maar zonder mij", zo was de kenmerkende reactie van een aantal agrariërs in het voorjaar van 1999 bij de start van het Project.

Hoe moeten we deze ontwikkeling nu inschatten? Het draagvlakonderzoek en het project hadden beiden als startpunt de ideeën van initiatiefnemers en ondernemers, veelal individuele ideeën. Met enige tientallen individuele ideeën kom je niet snel op een schaal van activiteiten met een behoorlijke economische betekenis. Het economisch belang van de ideeën in het ontwikkelingsplan is (nog) gering - en kan gaan toenemen als de schaal van

de ideeën toeneemt, met andere woorden: als plattelandsvernieuwing feitelijk een groot spel wordt.

Om dit punt te verduidelijken staan we even stil bij de ontwikkeling in het naburige Waterland, waar plattelandsvernieuwing een geheel ander verloop heeft gehad:

- Agrarisch natuurbeheer heeft vanaf de jaren '80 een behoorlijk draagvlak in Waterland; toen in de eerste helft van de jaren '90 het politieke draagvlak (landelijk en provinciaal) ineens sterk toenam was de stap naar een grote vereniging met een groot vrijwilligersapparaat en een bureau met professionele krachten niet zo enorm meer. Plattelandsvernieuwing in brede zin werd met de natuuractiviteiten mee ontwikkeld (o.a. streekproducten, agrotourisme).
- Voor agrarisch natuurbeheer in Waterland kwamen enige miljoenen beschikbaar uit een speciale, in verkiezingstijd ingestelde, provinciale geldstroom, gevolgd door nog eens enige miljoenen uit de landelijke geldstroom voor Waardevolle Cultuurlandschappen (Structuurschema Groene Ruimte). Er was dus voor enige jaren veel geld.
- Een initiatief op het terrein van verblijf is hier het vermelden waard. "Hotel de boerenkamer" is vanuit de Natuurvereniging opgezet en bestaat uit mooie en professionele verblijfsaccommodaties op boerderijen. Zoiets kun je alleen opzetten als je een behoorlijke omvang hebt en als je geld te besteden hebt.

Voor plattelandsvernieuwing in de Beemster lagen deze zaken totaal anders. Na stap voor stap visie en ideeën te hebben ontwikkeld, is men nu toe aan uitvoering en schaalvergroting. Een groter initiatief op het terrein van verblijf voor de Beemster is zeer wel denkbaar vanuit de Lusthofvisie, opgezet vanuit bijvoorbeeld een stichting - en zo'n initiatief kan één van de stappen zijn waarmee plattelandsvernieuwing economisch op een hoger plan komt.

Tot slot nog iets over de Beemster Lusthofvisie: er is in de Beemster sprake van een sterke cultuurhistorische inslag van plattelandsvernieuwing. "De Beemster als agrarisch en cultureel erfgoed op de markt" was het motto van de startbijeenkomst van het Project in mei 1999. In het concept Beemster Lusthof komen landbouw, landschap en cultuurhistorie samen op een manier die uitzicht geeft op een bloeiende plattelandsvernieuwing. De Beemster is als cultuurhistorisch monument bij uitstek geschikt voor zo'n invulling van plattelandsvernieuwing, geschikter waarschijnlijk dan veel andere gebieden in Nederland.

4. De rol van cultuur en cultuur- historie bij ontwikkelingen in het landelijk gebied

4.1. Plannen als cultuuruiting

Aan de A9 bij Beverwijk staat een groot bord met de volgende tekst:

Hier wordt geschiedenis gemaakt!

Het betreft "Woonplan Broekpolder", een Vinexlokatie waar men een bijzondere wijk wil opzetten, onder meer door duurzaam te bouwen. Men verwacht blijkbaar dat deze nieuwe wijk van groot gewicht zal blijken te zijn als er over vijftig jaar teruggekeken wordt naar de Vinexbouw golf van de jaren negentig van de vorige eeuw.

Vijftig jaar geleden werd in Kampen de Hanzewijk gebouwd. Bij de oplevering was men trots op de drie verdiepingen hoge flats, de ruime schuren in de souterrains, de visuele afwisseling van gele en rode bakstenen in respectievelijk de portieken en de woonlagen. Ook de nieuwe bewoners waren trots. Nu staat diezelfde Hanzewijk er enigszins verpauperd bij. Het is een wijk als velen in Nederland: veel mensen zonder werk, weinig groen, geringe sociale samenhang, criminaliteit. Toch is nog steeds waarneembaar wat de Hanzewijk ooit tot een aantrekkelijke woonomgeving maakte - de wijk is, ook in zijn huidige wat treurige conditie, een monument van de jaren vijftig.

Met alles wat we doen schrijven we geschiedenis, cultuurgeschiedenis om precies te zijn. Het is interessant om de ontwikkelingen in het landelijk gebied in de twintigste eeuw eens vanuit dat perspectief te bezien. Het is een eeuw van grootschalig ingrijpen in het landschap geweest. Al die ingrepen op het terrein van inrichting, landbouw, natuur, wonen en werken zijn een uitdrukking van de beschaving van de twintigste eeuw. Ook wat we nu doen is een uitdrukking van de cultuur van nu. Begint men in een gebied aan een proces van plattelandsvernieuwing, of aan het maken van een Landinrichtingsplan of een bestemmingsplan, dan kun je dat zien als een speciale manier van cultuurgeschiedenis schrijven: zus en zo keken we in 2000 aan tegen ons gebied, we hadden die en die speelruimte en hebben daarin deze keuzes gemaakt. Dat een toekomstperspectief uit 1960

en de concrete resultaten ervan in 2000 achterhaald kunnen zijn is "all in the game". We moeten leven met die resultaten: de huizen staan er nog (of juist niet), de beek is rechtgetrokken, het hoogveen is afgegraven, de gracht is gedempt, de ruilverkaveling is uitgevoerd, de gracht is weer uitgegraven, de beek meandert weer en men wil de droogmakerij weer onder water zetten. Hier werd geschiedenis gemaakt!

Een toekomstperspectief, een visie voor een gebied is dus vergankelijk. Toch kunnen we niet zonder in het maken van plannen. Plannen zonder visie zijn ondenkbaar, alleen is tegenwoordig de visie vaak van achter het bureau of in een serie vergaderingen geformuleerd, "de inspraak ingegaan" en er vaak zonder al te veel kleerscheuren weer uitgekomen. Wat maakt een visie nu krachtig?

1. In de eerste plaats is dat de inhoud van de visie. In veel plannen komt "de mens" maar in beperkte mate voor. Van plannen wordt zelden gezegd: "Wat een mooi plan - en zo inspirerend!". Plannen zijn vaak een slechte afspiegeling van hoe mensen leven, wat mensen willen met de plek waar ze wonen en werken en hoe ze die beleven. Plannen zijn vaak dode letter en missen vlees en bloed, zijn geen toonbeeld van geïnspireerde cultuur.
2. Daarnaast is de manier waarop een visie tot stand gekomen belangrijk. Vaak wordt een visie voor een plan ontwikkeld in overleg tussen ambtenaren en experts (adviesbureaus). Een conceptplan gaat wel de inspraak in, maar komt daar vaak relatief ongeschonden uit. Ambtenarij en politiek verstaan inmiddels de kunst om inspraak "mee te nemen" zonder dat mensen in het gebied werkelijk deelnemen. Een plan moet echter behalve de bestuurlijke en ambtelijke "markten" in de eerste plaats zeker ook een sterke thuismarkt hebben, en dus de mensen in een gebied bedienen. Het moet hun plan zijn. Een visie, en daarmee een plan, brengt alleen maar iets in beweging als wat er bedacht wordt belangrijk is voor de mensen in het gebied, met andere woorden: als ze het zelf mede bedacht hebben. Een geslaagd proces van visievorming biedt deelnemers de mogelijkheid om hun binding met het gebied waar ze wonen en werken te verdiepen.

Dat brengt ons tot de volgende vragen:

- wat valt er te zeggen over die binding van mensen met hun omgeving, en hoe kun je die mobiliseren?
- waarom handelen overheden zo vaak over de hoofden van de mensen heen?

Om met de laatste vraag te beginnen: we zijn nu in staat om landschappen zodanig te veranderen dat van cultuurhistorisch erfgoed geen sprake meer is: de verkaveling verdwijnt als je een landingsbaan aanlegt - je kunt vrijwel overal in Nederland kavels van 10 hectare realiseren als je wilt. Het werken met cultuurhistorie bij plattelandsvernieuwing, inrichting, streekplannen en landinrichtings- en bestemmingsplannen is daarmee een keuze geworden. Die keus valt vaak in het nadeel van het landschap uit wanneer grootschalige

projecten met een bovenregionaal belang in het geding zijn, bijvoorbeeld Haarlemmermeer / Schiphol. Dan is er weinig ruimte voor interactief proces om de koers van een gebied te bepalen, en daarmee zullen lokale cultuur en cultuurgeschiedenis niet toonaangevend in een gebiedsproces kunnen zijn.

In de tweede plaats is de hier bepleite benadering vreemd aan de huidige ambtelijke cultuur. Ambtenaren zijn niet gewend om uitgebreid met burgers te communiceren, waar nog bij komt dat de politieke aansturing soms niet eenduidig is. Om een provinciale ambtenaar te citeren: "Als je in een gebied interactief moet gaan werken gaat de realisering van natuurhectares langzamer. In het collegeprogramma staat dat er meer interactief gewerkt moet gaan worden én dat de realisering van natuurhectares sneller moet. Dat gaat dus niet samen".

Beide punten zijn geen vaststaand gegeven. Ook bij grootschalige projecten met een bovenregionaal belang kan een constructieve inbreng vanuit het gebied ontwikkeld worden. De politiek-bestuurlijke cultuur kan veranderen.

Terug naar de vraag over de binding met het landschap. Hiervoor is het concept "het mentale landschap" bruikbaar (o.a. Van Schuppen (2000) en De Graaf (in Van Blerck (1999))).

De Graaf onderscheidt een immateriële laag in het landschap naast de biotische en abiotische laag, de infrastructurele laag en de occupatielaag in een landschap. De immateriële laag betreft verwijzingen naar vroeger, naar het verre verleden, maar ook naar de recente geschiedenis en de geschiedenis die we nu beleven. In deze laag vindt men "de pleisterplaatsen van de herinnering", het gaat over "de combinatie van fysieke aspecten met de verhalen die daarover de rondte doen". Die verhalen kunnen oud, maar ook zeer recent zijn, en vormen gezamenlijk het mentale landschap.

We betreden hiermee ook het terrein van de emoties. Lengkeek (2000) en Visser (1999) hebben het respectievelijk over "De emotionele betekenis van water" en "Landschap en emotie" - maar ze bedoelen "binding". Het gaat over meer dan emoties alleen: geschiedenis, verhalen, land art, manieren van kijken naar het landschap, een laag die oude en nieuwe cultuur combineert met actuele beleving.

Hoe kun je die binding van mensen met het landschap mobiliseren? Hoe kun je dat mentale landschap een plaats geven in visie- en planvorming? Visser (1999) signaleert dat bij processen van interactieve beleidsvorming zoals bijvoorbeeld DLG die in de DIALOOG-methode praktiseert, mensen de ruimte kunnen krijgen om hun beleving van hun omgeving in te brengen. Mobiliseren kan dus door mensen te laten participeren in gebiedsgerichte

processen. Laat mensen uitwisselen in een goede werkvorm en ze brengen hun verhaal, hun manier van kijken, hun levenswijze in, en samen met die van andere deelnemers krijg je zo basismateriaal voor een gedeelde visie - die in de meeste gevallen ook verder gaat dan ieder individueel zou denken. Kortom: betrek mensen werkelijk bij het maken van plannen, organiseer de goede wil en de betrokkenheid, en je kunt van je plan een cultuuruiting maken die iets teweeg brengt bij een grote groep mensen.

4.2. De rol van kennis

Terug naar het uitgangspunt: bij het maken van een bestemmingsplan, een landinrichtingsplan, een streekplan, bij het opzetten van plattelandsvernieuwing, bij het vernieuwen van je bedrijfsvoering, bij het inrichten van je woonwijk "schrijf je (cultuur)geschiedenis". Vanuit die optiek kun je in een interactief proces op een gegeven moment toe zijn aan het maken keuzes: waar zijn we vòòr, wat inspireert ons, welke visie op het gebied spreekt ons aan - en hoe sluit die aan op de cultuurhistorie van een gebied. Wat is daarin nu de rol van kennis?

Een willekeurig woordenboek levert zeven betekenissen van kennis, waarvan er twee van toepassing zijn:

- het weten van een gebeurtenis, omstandigheid enz.;
- door onderzoek, studie of oefening verkregen bekendheid, vertrouwdheid met, weten van ..

Bij plattelandsvernieuwing is wat betreft kennis iets bijzonders aan de hand, dat ons even op een omweg brengt. Het punt is de visie op kennis - wat ik niet beter kan illustreren dan door het NRLO-rapport van Dammers e.a. (1999) voor het voetlicht te brengen. De auteurs onderscheiden twee hoofdaspecten aan plattelandsvernieuwing

- de proceskant: bij plattelandsvernieuwing en de bijbehorende bestuurlijke vernieuwing verlopen allerlei processen, o. a. organisatorische vernieuwing, vernieuwing van beleidsprocessen, en cultuurverandering;
- de inhoudelijke kant: hier worden vernieuwingsprocessen genoemd met een duidelijke inhoud: geografische vernieuwing, de ontwikkeling van een sectoroverstijgende en gebiedsgerichte aanpak van beleidsprocessen, en de toepassing van nieuwe technologie binnen allerlei processen.

De auteurs constateren dat kennis een "stroom" is en niet een voorraad. "Kennis wordt niet als een informatiepakket ingebracht in de innovatie, maar wordt benut voor zover zij past

binnen de perspectieven die men gezamenlijk ontwikkelt". Men spreekt van een brede kennisopvatting: technisch en sociaal, expliciet en impliciet.

De conclusie dringt zich op dat in deze analyse kennis in de zin van materiedeskundigheid niet zo'n prominente rol speelt bij plattelandsvernieuwing. Het door de auteurs gehanteerde kennisbegrip staat zover af van de gangbare betekenis van het woord "kennis" dat de terminologie bijna onhoudbaar wordt. Waarom gebruikt men nog het woord kennis?

Het antwoord heeft waarschijnlijk te maken met het feit dat we hier in een landbouwcontext bezig zijn. Het gangbare beeld van die "oude" landbouwkennisinfrastructuur, het OVO-drieluik (onderzoek, voorlichting en onderwijs) was dat onderzoekers, voorlichters en landbouwdocenten er eensluidend op uit waren de boeren en tuinders van Nederland te voorzien van pasklare informatie om hun bedrijf te kunnen verbeteren: groter, intensiever, meer opbrengsten, mechaniseren enzovoort. Zij wisten wat goed was - en dan chargeer ik nauwelijks. Als je de juiste kennis maar had kwam je verder. Dit OVO-drieluik was een integraal deel van de successtory van de Nederlandse landbouw.

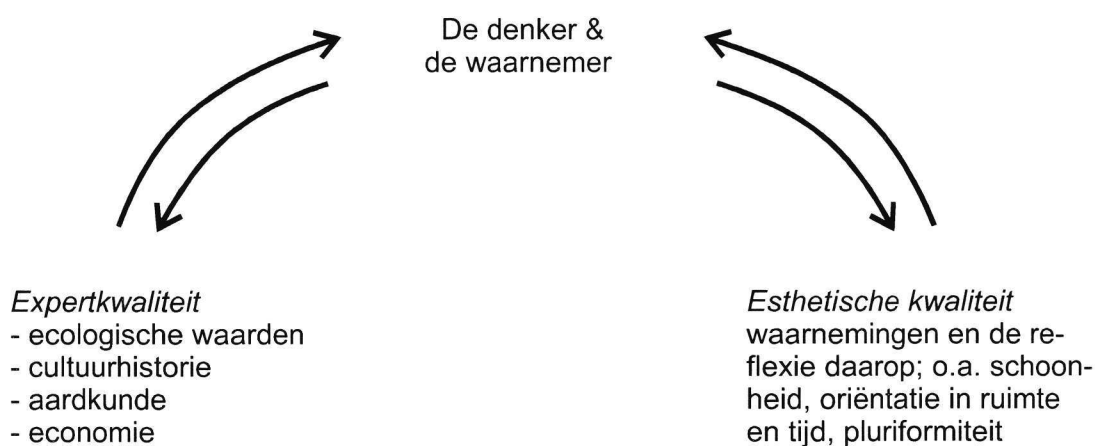
Op de historische juistheid van dit beeld valt van alles af te dingen - daar wil ik hier niet verder op ingaan. Voor de ombuiging van de landbouw naar duurzame landbouw is reeds een aantal jaren geleden een andere benadering beschreven (Somers en Röling, 1993) waarin andere kennis en een ander soort voorlichting voorkomen dan bij "klassieke" landbouwinnovaties: het gaat om leer- en innovatieprocessen op bedrijfsniveau die gebaat zijn bij:

- betere benutting van vakkennis van boeren en kennis over lokale omstandigheden;
- scholing en uitwisseling via studiegroepen;
- begeleiding in plaats van kennisoverdracht; de eigenheid van een bedrijf is daarbij belangrijk;
- onderzoek op praktijkbedrijven ("on farm research").

Dit maakt andere soorten onderzoek, voorlichting en onderwijs nodig waarin heel anders met kennis wordt omgesprongen. Onderzoek en voorlichting kunnen bijzonder nuttig en ondersteunend zijn in een proces van plattelandsvernieuwing, maar de personen in kwestie dienen bijzonder goed te luisteren naar de mensen in een gebied. Plattelandsvernieuwing valt buiten bestaande kaders en dus ook buiten bestaande onderzoekskaders. Nodig is een werkwijze waarin materiekennis veel minder bepalend is: "Kennis wordt niet als een informatiepakket ingebracht in de innovatie, maar wordt benut voor zover zij past binnen de perspectieven die men gezamenlijk ontwikkelt". Dit geldt zowel op het niveau van visievorming met een groep mensen als bij begeleiding van individuele ondernemers bij het tot stand brengen van een innovatie.

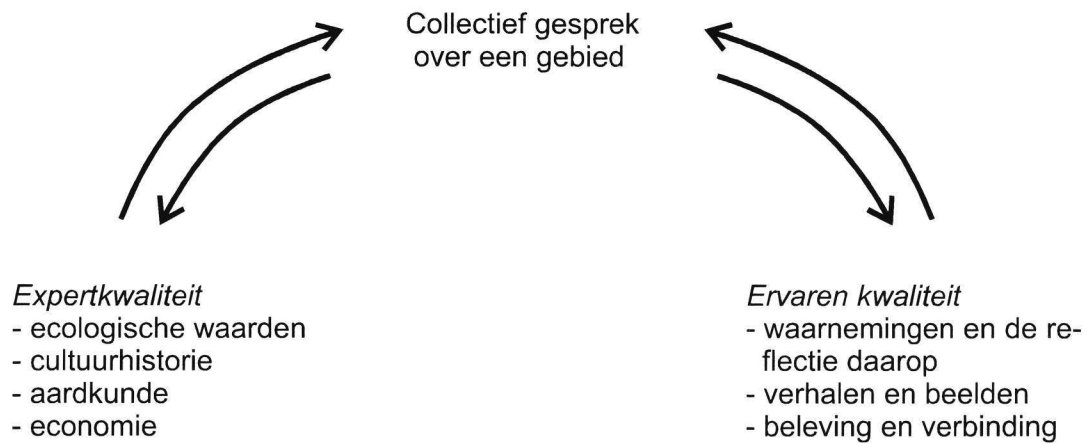
Zo kan werkelijk nieuw beleid ontstaan, mede geïnspireerd vanuit andere kaders dan de geldende beleidskaders. Wagemans (2000) stelt dat kennisvermeerdering binnen geldende beleidskaders weinig toevoegt: "we verzamelen steeds meer kennis over een steeds sterker gereduceerde werkelijkheid. Criteria als juistheid en detaillering bieden geen garantie meer dat aldus verworven kennis ook werking heeft en actie genereert. Tegelijkertijd heeft de overheid weinig oog voor ervaringskennis van betrokkenen. Die heeft binnen het beleid in het algemeen een lage status, maar is niettemin doorslaggevend voor hun besluitvorming en gedrag".

Hoe kun je de grotere rol van ervaringskennis en een bescheidener inbreng van materie-deskundigen nu structureren? Roos (1999) stelt zich als kustbewoner en liefhebber van de Noord-Hollandse kust een dergelijke vraag: wat is bij waardering van landschappen nu de relatie tussen de eigen waarneming en reflectie daarop, en het deskundigengeweld van de experts: economen, ecologen, cultuurhistorici. Hij stelt het volgende model voor:

SCHEMA 1: Landschappelijke kwaliteit als dialoog tussen kennis en esthetiek

Woorden, het voorgaande leerde het al - luisteren nauw: in plaats van "esthetische kwaliteit" zou ik willen spreken van "ervaren kwaliteiten". Roos geeft ook aan dat "esthetische kwaliteit" niet ingeperkt mag worden tot een enge schoonheidsopvatting, maar dat het hier gaat om zintuiglijke, lijfelijke ervaring. Benutten we dit schema voor ons doel, dan is de inbreng van de expert gelijkwaardig aan de eigen ervaring van mensen in de meest brede zin van het woord: directe ervaring, maar ook het mentale landschap: verhalen, enzovoort. Verder gaat het niet om één mens, maar om meerdere mensen. Het schema komt er dan als volgt uit te zien:

SCHEMA 2: Planvorming in samenspraak

Hier past de deskundige structureel bescheidenheid; hij kan niet meer met een standaard pakket aan informatie komen, hij moet in gesprek, hij moet zijn kennis in een ontmoeting tot waarde brengen. Hij moet maar zien wat er van die kennis terechtkomt in deze groep mensen in dit gebied - en misschien blijkt wel dat zijn kennis er niet toe doet!

De rol van inhoudelijke kennis over landbouw, natuur, cultuurhistorie, enzovoort is in dit model niet groot en dominant, maar klein, fijn én onmisbaar. De geleverde kennis moet aansluiten bij de ervaring en beleving van betrokkenen: lokale geschiedenis, natuur, landschap, cultuurhistorie, boer zijn, ondernemer zijn, wonen, recreëren. De kennis moet ook aansluiten bij het gesprek dat in het gebied gaande is of refereren aan situaties in andere gebieden, ter inspiratie. Het is ook meestal geen gedetailleerde kennis over een deelaspect van de werkelijkheid, maar integrale en toepasbare kennis. Hoe gedetailleerder de kennis, hoe bescheidener de deskundige. Bij innovaties en productontwikkeling op het niveau van een ondernemer geldt hetzelfde. Ook hier voldoet standaardinformatie in het algemeen niet en zal de deskundige fijngevoelig moeten opereren. Of het nu bestaande kennis is of kennis uit recent of speciaal verricht onderzoek doet er voor het proces niet toe.

Hiermee krijgt materiekkennis de plaats die haar toekomt. Mijns inziens is die plaats veel leuker en spannender dan de plaats van kennis in de aloude landbouwkennisinfrastructuur. De inbreng van zijn kennis is voor de deskundige geen gelopen koers; hij moet communiceren en kan zich geen arrogantie van de macht meer veroorloven. De procesbegeleider die in een gebied opereert - de kennismanager van Dammers e.a. - is hierin belangrijk. Hij is vooral een generalist, een kenner van processen. Hij "mennedzjt" ook kennisinbreng, maar toch vooral gesprekken en ontmoetingen waarin inbreng van individuen een plaats krijgt in het collectieve denken.

4.3. Cultureel erfgoed

We gaan terug naar een thema uit hoofdstuk 3: de plaats van cultureel erfgoed in planvorming. Welnu, "behoud" van cultureel erfgoed moet zeker niet de grootste nadruk hebben, of de enige manier zijn om met dat erfgoed om te gaan. Het is beperkt en als strategie werkt het niet, omdat het te eendimensionaal is; als vanzelf ontstaat een gesprek van geboden en verboden, van knellende randvoorwaarden voor bijvoorbeeld ondernemers ("je bedrijfsgebouw zal maar een monument zijn"). Een voorbeeld uit de Beemster is het verschijnsel van de zogenaamde reizende bollenkraam: bollenboeren uit de kuststreek huren wisselende percelen in de Beemster om een jaar bollen op te telen. Vanuit cultuurhistorisch oogpunt is het niet "gewenst" dat er bollenteelt plaatsvindt in de Beemster, voor agrarische bedrijven in de Beemster is het economisch soms van levensbelang op korte termijn. Je moet als overheid dus erg goed nadenken voor je de reizende bollenkraam aan banden legt.

Het is belangrijker om in te zetten op een strategie waarin cultuurhistorie in brede zin (cultuurhistorisch landschap, monumenten, maar ook bijvoorbeeld: agrarische cultuur, eetcultuur) meespeelt bij elke keuze. Basisidee is dat je in principe afstapt van "behoud van cultuurhistorisch erfgoed" en inzet op "werken met cultuurhistorie" waarbinnen behoud één aspect is, maar ontwikkeling evenzeer. Dan kan cultuurhistorie een inspirerend vernieuwingskader zijn⁴.

In het proces van visievorming dient cultuurhistorie van het gebied een voortdurend aandachtspunt te zijn, en uiteindelijk kan in de geformuleerde visie een sterk of minder sterk cultuurhistorisch accent aanwezig zijn. Hoe zwaar dat accent is, is open en het hangt ook van het gebied af. De Beemster is uniek in de afwezigheid van "natuur" en in de aanwezigheid van een gave monumentale en oorspronkelijke inrichting. De Beemster kan dan ook dienen als pilot voor een ontwikkeling waarin cultuurhistorie de nadruk krijgt, en in verband gebracht kan worden met leefbaarheid, sociale cohesie en ontwikkeling van nieuwe producten, diensten en activiteiten.

⁴ Dit is natuurlijk een gevaarlijke opmerking in een tijd waarin een gemeentelijke overheid trots spreekt van "geschiedenis maken" als ze een polder tot woonwijk omvormt. Het eerder genoemde bord aan de A9 vertoonde op zeker moment een aanpassing:

*Hier wordt geschiedenis **stuk** gemaakt!*

Een wilde plakker had met prachtige letters die goed in de lay-out pasten het recht in eigen hand genomen. Vervolgens maakte de verantwoordelijke overheid of de projectontwikkelaar deze toevoeging weer snel ongedaan. Kiezen voor "behoud" als botte koers zal soms de enige mogelijkheid zijn om iets te bereiken.

4.4. Naar een cultureel geïnspireerd plattelandsbeleid

Voor het overheidsbeleid houdt het voorgaande in dat veel vaker dan nu gebeurd culturele en cultuurhistorische noties meegenomen kunnen worden in beleidsvorming. Nodig is beleid dat ruimte laat aan interactieve processen in gebieden, en dat kaders schept waarmee mensen in een gebied verder kunnen. Het vraagt om ontwikkelingsgerichte bestemmingsplannen en landinrichtingsplannen - met andere woorden: plannen die niet al te zeer zaken vastleggen.

Gaan we, voor de laatste keer, terug naar de Beemster voor een korte toets: het rijk heeft onlangs beleid geformuleerd waarmee cultuurhistorie ingebracht kan worden in de ruimtelijke ordening, in de Nota Belvédère. In deze nota worden archeologie, monumentenzorg en cultuurhistorische landschapszorg samengebracht onder de noemer "cultuurhistorie", en er wordt een ambitie uitgesproken om die integrale cultuurhistorie sterker in te brengen bij ruimtelijke inrichting:

- door kennisverspreiding;
- door cultuurhistorie als inspiratiebron voor inrichting en ontwerp te promoten;
- door behoud;
- door een speciaal gebiedenbeleid voor de cultuurhistorisch meest waardevolle gebieden van ons land (74 Belvédèregebieden).

Men wil een "kwaliteitsimpuls met maatschappelijke meerwaarde" realiseren - het culturele kapitaal, zo stelt men, moet cultureel vermogen worden. Doel van de nota is de cultuurhistorische identiteit sterker richtinggevend te maken voor de inrichting van de ruimte. Op een totaal van f 60 miljoen in vier jaar is er onder meer f 23 miljoen beschikbaar voor een kwaliteitsimpuls in tien speciale projectgebieden, f 12 miljoen voor kennisbeleid en f 4 miljoen voor overig gebiedenbeleid.

De Beemster is één van de 74 Belvédèregebieden. Voor de Beemster stelt de nota voor de cultuurhistorische identiteit in stand te houden op grond van streek- en bestemmingsplannen en de voordracht voor UNESCO. Concreet suggereert men het volgende:

- het weren van bollenteelt uit waardevolle gebieden;
- aanwijzen van waardevolle archeologische terreinen tot provinciaal monument;
- goed inpassen van uitbreidingen in bijv. Middenbeemster;
- zoeken naar nieuwe functies voor vrijkomende agrarische gebouwen;
- aansluiten bij gemeentelijk beleid waarin cultuurhistorie belangrijk is;
- ontwikkelen van gemeentelijke archeologische inventarisatie en beleidsplan.

De beleids optie "ontwikkelen cultuurhistorische identiteit" wordt voor de Beemster niet genoemd.

Vanuit de provincie Noord-Holland is er om te beginnen speciaal beleid voor de vijf forten van de Stelling van Amsterdam in het zuiden van de Beemster. De Provincie heeft als beleid om de gehele Stelling inclusief de bijbehorende open gebieden volledig intact te laten (de Stelling staat op de UNESCO-werelderfgoedlijst). Veel specifiek is er over de Beemster als geheel in provinciale nota's niet te vinden.

Sinds 1994 loopt het provinciale project Cultuurhistorisch Toerisme. De tweede fase van het project (vanaf 1998) richt zich vooral op het thema van de oude droogmakerijen, met als projectgebied de Beemster, Graft-de Rijk en de Schermer. In het project werkt men op basis van samenwerking tussen overheden en particulieren. Men is met de betrokken gemeenten en andere actoren nu zo ver dat er een ontwikkelingsplan voor cultuurhistorisch toerisme wordt gemaakt. Daarbij zullen relaties worden gelegd met natuur en plattelandsonwikkeling. De partners in het project willen "... de betekenis van droogmakerijen voor de eigen bevolking en de bezoekers van buiten duidelijk maken, en het concept "droogmakerijen" (..) als toeristisch recreatief product tot ontwikkeling brengen".

Het Belvédèrebeleid is nieuw en een eerste poging om synthese tussen beleid voor cultuurhistorisch landschap, monumentenzorg en archeologie tot stand te brengen. Dat is loffelijk, maar op gebiedsniveau levert het geen inspirerend kader om verder mee te werken. De nadruk ligt te veel op behoud en te weinig op ontwikkeling - zeker voor de Beemster. Het project Cultuurhistorisch Toerisme is een oorspronkelijk en waardevol beleidsproject dat evenwel nog in een voorfase zit - maar dat voor de ontwikkelingen in de Beemster meer belooft.

Op basis van het voorgaande kunnen de volgende aanbevelingen geformuleerd worden:

1. Maak een plan voor een gebied zoveel mogelijk interactief en met een aanzienlijke groep mensen: plannen voor platteland vernieuwing, bestemmingsplannen, landinrichtingsplannen enzovoort. Zorg dat ambtenaren en bestuurders overweg kunnen met interactieve planvorming. Werk alleen interactief als dat werkelijk mogelijk en wenselijk is. Niemand zit te wachten op een wassen neus.
2. Maak beleid dat ontwikkeling mogelijk maakt, dus laat beleidsplannen ontwikkelingsplannen zijn.

3. Beschouw zo'n plan zoals een regisseur een toneelvoorstelling beschouwt: ontwerp ze als cultuuruiting en richt het plan altijd ook op de lokale markt: bewoners, ondernemers, projectontwikkelaars, ambtenaren, politici, maatschappelijk middenveld⁵.
4. Breng de inbreng van experts (deskundigheid) in evenwicht met die van mensen uit het gebied (ervaring).
5. Breng altijd cultuurhistorie in als dimensie die de binding van mensen met hun gebied kan verdiepen, en als inspirerend vernieuwingskader voor ontwikkelingen. Ontwerp ingrepen en innovaties op alle niveaus altijd gerelateerd aan cultuurhistorie; hou tegelijkertijd ruimte voor strikt hedendaagse verrijkingen van landschap - maar loop het landschap als cultuurhistorisch erfgoed niet onder de voet.

Cultuur en cultuurhistorie kunnen altijd ingebracht kan worden bij innovaties van bedrijven, bij het opzetten van samenwerkingsverbanden en bij het werken aan een gezamenlijke visie op het gebied. Niet in alle gebieden zal de cultuurhistorie zo dominant zijn als in de Beemster. Van het proces van plattelandsvernieuwing in de Beemster kunnen we wèl leren dat cultuurhistorisch erfgoed een zinvol en inspirerend deel van de hedendaagse cultuur kan zijn, en een actuele toegevoegde waarde voor de ontwikkeling van een gebied kan zijn.

⁵ Voor de goede orde: het gaat hier in de eerste plaats om de inhoud van een plan. Een mooie vormgeving van een plan is prima, maar wel een bijzaak.

5. Slotwoord

Aan het eind van dit essay blijven er natuurlijk nog vragen open. Dat is zelfs een doel ervan, indachtig het eerder weergegeven standpunt dat kennis als kant-en-klaar informatiepakket niet werkt. Als dit essay vragen oproept bij de lezer - zoveel te beter. De vragen die het uiteindelijk bij de schrijver oproept zijn soms al summier aangeduid, en worden hier als slotoverdenking gepresenteerd. Ze vinden raar genoeg deels hun oorsprong in de overstap van auteur, een jaar geleden, van Openbaar Vervoer naar auto. De wereld van de snelweg berooft je, zeker in de Randstad, van de illusie van landelijkheid die vanuit de trein nog wel enigszins houdbaar leek.

1. In de Beemster is op een gegeven moment besloten om met een beperkte groep verder te gaan. Hoe zit dat - wanneer besluit je met welke groep verder te gaan, en hoe groot moet zo'n groep minimaal zijn?

Als je op een gegeven moment rond een initiatiefgroep van vier of vijf mensen enige tientallen mensen op de been krijgt kun je verder. De kwaliteit van die groep bepaalt ook je mogelijkheid van succes: zitten er mensen uit diverse verenigingen bij. Verder: lukt het je om overheden te winnen voor je ideeën. Bepalend is ook of je concrete resultaten boekt. Er is in de Beemster nog wel verder te werken aan samenwerking met allerlei instanties, verenigingen en particulieren. Er zijn allerlei initiatieven die moeiteloos onder plattelandsvernieuwing zouden kunnen vallen - maar waarbij de initiatiefnemer liever z'n eigen boontjes dopt. De Historische Vereniging in de Beemster heeft ook een visie ontwikkeld voor haar activiteiten in de Beemster - het zou leuk zijn om die te leggen naast de Beemster Lusthofvisie en eens door te praten. Er is dus nog veel winst te boeken.

2. Is het noodzakelijk om bij plattelandsvernieuwing een visie als de "Lusthofvisie" te hebben, of kan het ook zonder?

Zonder een gedeelde visie op het gebied is het buitengewoon moeilijk om een samenwerkingsverband met een lange adem op te zetten. Het idee van de Beemster Lusthof is een sterk beeld, een metafoor; een visie op het gebied hoeft niet persé zo'n beeld te bevatten. Wel is het nodig dat men het gebied als één gebied ervaart.

3. Het heeft wel een hele tijd geduurd voordat het proces in de Beemster zover is als het nu is - je kunt stellen dat men nu "slechts" halverwege is. Moet het altijd zo lang duren? En kun je niet beginnen met vlot zo'n visie op het gebied maken?

Terugkijkend kun je zeggen dat het wellicht sneller had gekund. Er zijn ook deelnemers aan het project (1999) geweest die vinden dat draagvlakonderzoek en project op z'n minst deels dubbel werk waren. Voor deelnemers die vooral hun eigen project ontwikkelden kan dat zo gelegen hebben; voor de mensen die uit waren op het opzetten van nieuwe samenwerkingsverbanden is het project een essentiële stap geweest.

4. Is die interactieve planvorming niet gewoon een slimme manier van de overheid om draagvlak te verwerven voor een vooropgezet plan?

Soms bekruipt je dat gevoel, en het is ook wel feitelijk gebeurd. Echte open planvorming waarin experts niet de macht hebben is zeldzaam. Niemand zegt overigens dat je dat moet accepteren.

5. Heeft niet iedereen een Januskop wat betreft de planvorming voor het landelijk gebied? De burger die meedenkt wil toch ook de werkgelegenheid die het zoveelste bedrijventerrein met zich meebrengt, en woont in zo'n lelijke buitenwijk. De overheid geeft in gebied A ruimte voor interactieve beleidsvorming, en legt in gebied B zijn wil op aan de burger.

Tja, ieder zit in een dilemma, en daar kunnen we niets aan doen. Je kunt in een lelijke wijk wonen en schoonheid propageren. Je kunt als overheid interactief willen werken en een knoop moeten doorhakken. Het hoeft overheden en burgers er niet van te weerhouden in elke volgende situatie met volle inzet te oefenen in het realiseren van een beste optie. Verder doen allerlei bouwwerken misschien pijn aan je ogen - hopelijk worden ze mooi oud - maar ze horen bij de cultuur van nu. Nederland wordt nog steeds lelijker, offert nog steeds in hoog tempo oude landschappen op, en wat ontstaat is een bizarre mengeling van kwaliteiten. Het hoort allemaal hoe dan ook bij ons. Over lelijke woonwijken gesproken: in de zeer stimulerende STAWON-publicatie "Ontspannen wonen" wordt voor vijf gebieden geoefend in het combineren van landschapsontwikkeling, architectuur en consumentgericht bouwen met behoud van regionale identiteit. De stelling dat bouwen in een goede verhouding tot de omgeving niet haalbaar is is met dit boek onhoudbaar geworden.

6. Kan interactieve planvorming niet alleen plaatsvinden in een soort van reservaatgebieden waarin de stoomwals van de autonome economische ontwikkeling niet kan komen? Wat moet ik met de beginselen van interactieve planvorming in de Haarlemmermeer?
7. Is de sociaal-economische ontwikkeling van het landelijk gebied die met plattelandsvernieuwing beoogd wordt geen peanuts vergeleken met de eerste de beste mogelijkheid om een bedrijventerrein of een bungalowpark te ontwikkelen?

Je hebt inderdaad geluk als je in een gebied werkt dat door planologische bepalingen afgeschermd is van al te drastische ingrepen die het in de vaart der volkeren zouden opstoten - en waar bijvoorbeeld ruimte is voor de landbouw als cultuurdrager en voor een werkelijke inbreng van burgers. Misschien moeten we dergelijke situaties zien als laboratoria, waar geëxperimenteerd kan worden met werkvormen die wellicht later toepasbaar zijn in een vernieuwing van grootschaliger planvorming. En wat je met de Haarlemmermeer als landschap moet ... In ieder geval: documenteren, ervan leren. Trouwens: ook een verkeersplein kan mooi zijn, en de vraag welke ontwikkelingen mogelijk zijn "in" zo'n verkeersplein, gegeven de drukte en de dominante verschijningsvorm, is weer een interessante (wat past daar..?). Ook bedrijventerreinen en bungalowparken kunnen ingepast worden in de bestaande structuur van het landschap.

8. Kunnen de weldenkende burgers en deskundigen die dergelijke dingen inbrengen wel op tegen de autonome ontwikkelingen? Je wedt misschien op het goede paard, maar is dat wel het winnende paard?

Geen commentaar.

9. Wat kan de lezer nu eigenlijk met dit stuk?

Het kan een discussiestuk zijn binnen een gemeentelijke of provinciale afdeling, of een historische vereniging, of een regionaal kunstenaarscollectief, of een werkgroep plattelandsvernieuwing, of binnen de kennisinfrastructuur vanuit het Ministerie van LNV. De auteur hoopt dat de vonk overslaat.

6. Summary

In the Beemster, the first large-scale polder in Holland (1612), a process of rural development has been taking place over the last few years. Starting from scratch, a small group of Beemster citizens has realised two projects. The projects have contributed to all kinds of other projects and a vision for the future of the Beemster polder has been developed. The vision is inspired by the richness of cultural history in the area, starting with its beautiful landscape design that is a 17th-century monument in the grand manner; in addition, the monument also is a modern agricultural area. From now on, further developments in the Beemster will be taken on by a foundation for rural development in collaboration with public authorities and other organisations as well as local entrepreneurs and citizens.

Through the years, the initiators have collaborated with independent process managers in designing the course of various projects and in encouraging developments in desired directions.

As the case of rural development in the Beemster is a perfect example of cultural heritage being an inspiration for future development, we have examined this example to generate notions about what roles can be played by culture and cultural heritage in policy-making for rural areas in general. The analysis was based on the view that a participatory approach in regional planning processes may provide those plans with additional quality. A plan developed in dialogue with local citizens, farmers and other entrepreneurs as well as NGO's is important to all those involved while generating much more action than a plan made by a consulting agency.

The roles of culture and cultural heritage in regional planning processes are summarised in the following recommendations:

1. Make plans for a region in dialogue with a considerable number of people involved.
2. Produce policies that further developments – do not just protect cultural heritage, but transform it into an inspiration for development.
3. Design plans as a cultural expression, aimed at “the local market place”: citizens, farmers and other entrepreneurs, civil servants, politicians, NGO's.
4. Bring together experts (expert knowledge) and locals (experiential knowledge) in meetings where they can exchange their views while jointly developing new ones, thus producing new kinds of elements that represent a fundamental enrichment of regional plans.

5. Always use cultural heritage both as a dimension that can make people feel more closely related with their region and as an inspiring framework for innovation.

The twentieth century has been a time of large-scale projects in rural areas, especially in the Netherlands. Most of them have been expert-designed projects that are an expression of twentieth-century civilisation. In that sense, they constitute cultural heritage, whether we like it or not: they represent both us and our times. If we wish to realise higher-quality future interventions we will have to organise them - by creating a context in which expert knowledge and experience come together, by setting up meetings where experts can make welcome contributions to argumentation rather than dominating discussions.

7. Literatuur

- Beemster Collectief en VHS Bergen (1999). Ontwikkelingsplan Plattelandsvernieuwing Beemster. Bergen
- Blerck, S. van (1999). Schatten uit het Bodemarchief – archeologie en ontwerp. Congresverslag. Bijlage bij Stedebouw en Ruimtelijke ordening 1999 nr. 4
- Dammers, E. e.a. (1999). Innoveren en leren - kennismanagement en plattelandsvernieuwing. NRLO-rapport 99/13. Den Haag
- Haas, W. de e.a. (1997). Kennis in plattelandsvernieuwing. NRLO-rapport 97/33. Den Haag
- Lengkeek, J. e.a. De culturele en emotionele betekenis van water. NRLO-rapport 2000/7. Den Haag
- Ministerie van OCenW (1999). Nota Belvédère. Den Haag
- Roos, R. (1999). Beweegbaar kustlandschap: over ecologie en esthetica. In: Kolen en Lemaire (red.) Landschap in Meervoud - perspectieven op het Nederlandse landschap in de 20e/21e eeuw. Utrecht
- Schuppen, S. van (2000). Het Mentale landschap. Lezing op conferentie Landschap d.d. 24-2-2000 te Bergen
- Somers, B.M. en N.G. Röling (1993). Kennisontwikkeling voor duurzame landbouw. NRLO-rapport 93/12. Den Haag
- STAWON (1999). Ontspannen wonen - individuele bouw- en wooncultuur als collectieve ontwerpopgave. Groningen
- VHS Bergen (1999). Noord-Hollanders over hun platteland - planvorming in samenspraak. Handreikingen voor begeleiders van gebiedsgerichte processen. Bergen
- VHS Bergen (1998). Eindrapportage draagvlakonderzoek plattelandsvernieuwing Beemster. Bergen
- Visser, S.H. (1999) Landschap: ruimte voor emotie. Landinrichting 39-5, juli 1999
- Woerkum, C.J. van (1999). Thinking globally and locally - kennisontwikkeling en plattelandsvernieuwing. NRLO-rapport 99/14. Den Haag